

τοντες, οὐχὶ δὲ καὶ γυναικῶν ἢ καὶ ἄλλας λέξεις; Ἐἶχεν ἄρα γε παρὰ τοῖς παλαιοῖς τοῦτο τὸ ἔθος ἐπικρατήση ἀπλῶς οὕτω κατὰ τύχην ἐκ παραδόσεως, καθὼς λ. χ. παρ' ἡμῖν τοιοῦτό τι ἐπεκράτει πρὸ 50-60 ἐτῶν, ὡς ἡμεῖς ἐνθυμούμεθα οἱ γεραίτεροι, ὅτε ἐν τῷ σχολείῳ θέλοντες νὰ δοκιμάσωμεν πῶς γράφει τὸ διὰ τῶν ἰδίων ἡμῶν χειρῶν τότε

κατασκευαζόμενον χήνειον πτερόν, ἐγράφομεν συνήθως ταῦτα· «δοκίμιον τοῦ κονδυλίου καὶ τῆς καλῆς μελάνης;» Ἴσως, λέγομεν ἡμεῖς· ἀλλ' ἄς σκεφθῶσι καὶ ἄλλοι.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 4 Μαρτίου 1886.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι

ΕΚ ΤΩΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΑΕΤΩΜΑΣΙ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΛΕΑΣ ΑΘΗΝΑΣ ΑΓΑΛΜΑΤΩΝ

(Πίναξ 2)

Τὰ περισωθέντα ἡμῖν ὀλίγα λείψανα ἐκ τῶν ἐν τοῖς αετώμασι τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηναῖς ἀγαλμάτων, ἥτοι δύο ἀνθρωπίνους κεφαλὰς καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ καλυδωνίου κάπρου, παρεγνώρισεν ὁ Milchhöfer, ἐκλαβὼν τὴν μὲν τῶν κεφαλῶν ὡς ἔργον τέχνης «οὐχὶ πρὸ τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων» τὴν δὲ ὡς «nicht bedeutende und etwas übertriebene Replik eines bekannten Typus» (Mitth. d. deutschen arch. Inst. IV σελ. 133 ἀρ. 24 καὶ 25). Τὰς αὐτὰς κεφαλὰς ἰδὼν καὶ ἐγώ, κατὰ Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1879, ἐν τῷ χωρίῳ Πιαλί, παρὰ τῷ εὐρέτῃ χωρικῷ Ι. Κοτσαρίδῃ, καὶ ὀρμηθεὶς ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐργασίας αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς ἐπιπέδου ἀποκοπῆς τοῦ ἀνωτάτου μέρους τοῦ κρανίου ἐκατέρας αὐτῶν, ἐξέλαθον ὡς προερχομένας ἐκ τῶν ἐν τοῖς αετώμασι τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηναῖς ἀγαλμάτων, ἄρα ὡς ἔργα τοῦ Σκόπα (ἴδε τὸν ἐν τοῖς Ἀρχείοις τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἑκκλησιαστικῶν ὑπ' ἐμοῦ συνταχθέντα τῇ 20 Αὐγούστου 1879 κατάλογον τοῦ ἐν Πιαλί Μουσείου, οὗ ἀπόσπασμα ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Παρρασφῷ ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ 1879, καὶ τὴν ἐν τῷ Bulletino dell' Instituto di cor arch. σελ. 199, διατριβὴν μου ὑπὸ τὸν τίτλον «Sculpture di Scopas ad museo di Tegea»). Τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον ἐξέλαθον ὡς ὀρθῶς ἔχοντα οἱ μετὰ ταῦτα ἐπισκεφθέντες τὸ μικρὸν ἐν Πιαλί Μοσεῖον ἀρχαιολόγοι, καὶ ἰδίως ὁ Treu (Arch. Zeitung 1880 σελ. 98), ὅστις καὶ ἐδημοσίευσεν ὕστερον τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος κεφαλὰς κατὰ σχεδιογραφήματα ἐκπονηθέντα ὑπὸ

τοῦ ζωγράφου κ. Gilliéron (Mitth. d. d. arch. Inst. 1881 σελ. 393 κ. ἐ. Πίν. XIX καὶ XV).

Αἱ κεφαλὰι αὗται ἐκομίσθησαν ἐνταῦθα ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ λήξαντος ἔτους, καὶ κατετέθησαν ἐν τῷ Κεντρικῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ· ἐκομίσθη δὲ καὶ τὸ ἕτερον ἡμισυ τῆς ἐτέρας αὐτῶν, ὅπερ δὲν ἔκειτο ἐν τῷ ἐν Πιαλί Μουσείῳ, ἀλλ' ἦτο ἐντετειχισμένον ἐν τῷ τοίχῳ τῆς οἰκίας τοῦ Κοτσαρίδῃ. Τὰ δύο ταῦτα τεμάχια προσηρμόσθησαν, ὥστε τῶρα πρῶτην φορὰν γνωρίζομεν ἐντελῶς τὴν λαμπροτάτην ταύτην κεφαλὴν, ἣν οὕτω συγκεκολλημένην δημοσιεύομεν ἐνταῦθα, ἐν τῷ Πίνακι 2. κατὰ σχεδιογράφημα γενόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Gilliéron, διότι τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἐν Mitth., κ.τ.λ. σχεδιογράφημα, ἐν Πίνακι XV, εἶνε ἀτελές, καίπερ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κ. Gilliéron ἐκπονηθὲν, καθότι τέλειον σχεδιογράφημα δὲν ἦτο δυνατόν τότε νὰ γείνη, ἀφ' οὗ τὸ μὲν ἡμισυ μέρος τῆς κεφαλῆς ἔκειτο, ὡς ἐλέγχθη, ἐν τῷ Μουσείῳ, τὸ δὲ ἕτερον ἡμισυ ἀλλοῦ.

Σὺν τῷ σχεδιογραφῆματι δὲ τούτῳ προσθέτομεν ὡς συμπλήρωμα εἰς τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἄρθρον τοῦ Treu ἐν ταῖς Mitth. κ.τ.λ. καὶ τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις:

α) Τὰ δύο τεμάχια τῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πίνακι κεφαλῆς προσηρμόσθησαν ἀκριβῶς, ὥστε ἐλλείπει αὐτῇ μόνον σφηνοειδὲς τεμάχιον ἐκ τοῦ μέσου τοῦ μετώπου. Ἡ κόμη δὲν εἶνε τοσοῦτον κεκαρμένη, ὅσον ἡ τῆς ἐτέρας, τῆς ὀλοκλήρου κεφαλῆς (Mitth.

Πίν. XIV), ἀλλ' ἀπετελείτο ἐκ μακροτέρων τουλάχιστον βοστρύχων, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ὑπὸ τὴν περικεφαλαίαν παρὰ τὰ ὦτα κατερχομένων· ἐκ τούτου δὲ καὶ ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου παρέχει ὄψιν μᾶλλον γυναικείαν· ὅτι δ' αὕτη εἶνε πιθανῶς κεφαλὴ γυναικὸς ὑπεδήλωσεν ὁ Murray (History of Greek Sculpture, II σ. 289). Ἄλλ' ἂν τὸ πρᾶγμα οὕτως ἔχει, ἢ ὑπ' ἐξέτασιν κεφαλὴ θὰ εἶνε ἢ τῆς Ἀταλάντης, διότι ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἀετώμασιν οὐδεμία ἄλλη γυναικεία μορφή ὑπῆρχεν. Εἰς τὸ συμπέρασμα ὁμοίως τοῦτο προσκρούει ἡ περικεφαλαία, διότι ἡ Ἀταλάντη οὐδαμοῦ ἐν τοῖς σωζομένοις μνημείοις εἰκονίζεται, ἐφ' ἔσσαν γνωρίζω, φέρουσα περικεφαλαίαν.

β') Ἡ τοῦ καλυδωνίου κάπρου κεφαλὴ εἶνε ἐντελῶς ἐξεργασμένη καὶ κατὰ τὰ δύο πλάγια μέρη, καὶ ἐν τῷ δεξιῷ ἔχει δύο ὀπάς, ἐν τῇ ἐτέρᾳ τῶν ὀπίσθων διατηρεῖται ἔτι καὶ τεμάχιον μολύβδου. Δὲν ἐχρησίμευον δὲ αἱ ὀπαὶ αὗται πρὸς προσάρτησιν τῆς κεφαλῆς τῷ τυμπάνῳ τοῦ ἀετώματος, πρῶτον μὲν διότι τὸ μέρος τοῦτο, ἐν ᾧ αἱ ὀπαὶ, εἶνε ἐντελῶς ἐξεργασμένον, δεύτερον δὲ διότι αἱ ὀπαὶ δὲν

βαίνουνσι καθέτως, ἀλλὰ πλαγίως. Ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι αὗται ἐχρησίμευον πρὸς προσάρτησιν βελῶν, δι' ὧν εἰκονίζετο πληγὴν τὸ ζῶον. Συνήθης δ' ἦτο τοιαύτη τις παράστασις, ὡς δηλοῦται καὶ ἐκ τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ εὐρεθείσης Ἀμαζόνος (Ἀρχ. Ἐφημερίς 1884. Πίν. 4 ἀρ. 10), ἧς ἡ ἐπὶ τοῦ στήθους μεταξὺ τῶν μαστῶν ὀπή πρὸς οὐδὲν ἄλλο βεβαίως ἐχρησίμευε. Ὑπὲρ τοῦ ἰσχυρισμοῦ ἄρα τοῦ Treu, ὅτι ὁ κάπρος ἦτο ἐστραμμένος ἀριστερᾷ τῷ ὀρῶντι, οὐδόλως μαρτυροῦσιν αἱ περιῶν ὁ λόγος ὀπαί.

γ') Αἱ δύο κεφαλαὶ καὶ ἡ τοῦ κάπρου εὐρέθησαν ἐν τῷ ἀγροκηπίῳ τοῦ Κοτσαρίδη, τῷ κειμένῳ παρὰ τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς· ἀλλ' οὐδεὶς λόγος ἐκ τούτου ὑπάρχει, ἵνα ἰσχυρισθῶμεν ὅτι αἱ κεφαλαὶ αὗται (πλὴν τῆς κεφαλῆς τοῦ κάπρου) προέρχονται ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος, διότι, καθ' ἃ ἐβεβαίωσέ με ὁ εὐρέτης, ἦσαν ἐντετειχισμένοι ἐν μεταγενεστέρῳ οἰκῆματι· ὥστε δυνατόν κάλλιστα νὰ μετηνέχθησαν ἐκεῖ καὶ ἐκ τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

ΕΛΕΥΣΙΝΙΑΚΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ

(Πίναξ 3)

Ἐν τῷ ἀνά χειρᾶς τεύχει δημοσιεύομεν τὰς εἰκόνας δύο ἀναγλύφων ἀνευρεθέντων κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐν ταῖς ἐν Ἐλευσίνι ἀνασκαφαῖς. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1 εἶναι, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, τύπος (relief) (1) σχήματος οὐχὶ τῶν σπανίων. Οἱ πλείστοι λ.χ. τῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀσκληπιείου ἀναθηματικῶν τύπων ἔχουσι τὸ αὐτὸ περίπου γενικὸν σχῆμα (2), ἧτοι δύο παραστάδες ὑποβαστάζουσι ἐπιστύλιον μετὰ στέγης ἄνω, ἣν ὑποδηλοῦσι κυρίως οἱ στέφοντες αὐτὴν ἀκροκέραμοι. Ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον ἀνάγλυφον διαιρεῖται εἰς δύο ἄνισα τμήματα δι' ἀναγλύπτου ἐν τῷ μέσῳ καθέτου γραμμῆς κατὰ τὴν ἀναλογίαν περίπου τοῦ 2 :

(1) Μῆκος τῆς ὅλης πλακῆς 0,70-0,71, ὕψος 0,37-0,38, πάχος 0,05 περίπου· Ὑψὸς γλυφῆς τὸ μέγιστον 0,02· ὁ λίθος εἶναι Πεντελῆσιος.
(2) Παράβ. Mitth. d. In. 1877, σελ. 214, T. XV—XVIII.

3 (1). Καὶ ἐν μὲν τῷ ἐτέρῳ αὐτῶν εἰκονίζεται ἀνακλιμένος καὶ τὸ πλείστον κατ' ἐνώπιον ἀνὴρ καθεστηκυίας ἡλικίας, πωγωνοφόρος, περιβεβλημένος ἱμάτιον, ὅπερ καλύπτει μόνον τὸ ἥμισυ περίπου κατώτερον μέρος τοῦ σώματος, ἐπερειδόμενος διὰ τοῦ ἀριστεροῦ ἀγκῶνος ἐπὶ προσκεφαλαίων καὶ κρατῶν τῇ μὲν ἀριστερᾷ κίστην τῇ δὲ ὑψωμένην δεξιᾷ ῥυτὸν· ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φαίνεται μηδὲν φέρων οὔτε κάλυμμα οὔτε τι ἄλλο κόσμημα αὐτῆς, πυκνὴ δὲ καὶ μακρὰ κόμη διακέχεται ἐνθεν καὶ ἐνθεν ὀπισθεν τῶν ὠμων. Εἰς τὸ ἄκρον τῆς κλίνης παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἀνδρὸς (οὗς καὶ ἀποκρύπτει) κάθηται γυνὴ ἐν καταγραφῇ εἰκονιζομένη, κατ' ἐνώπιον

(1) Ὁμοιοὶ τύποι εἰς τμήματα τρόπον τινὰ διηρημένοι εὐρέθησαν καὶ ἐν τῷ Ἀσκληπιεῖῳ Ἀθηνῶν. Ἴδε von Sybel, Katal. σελ. 301, ἀρ. 101.

ΚΕΦΑΛΗ ΕΚ ΤΕΓΕΑΣ

Μουσείο Βρυξελλών

Φωτοτυπία